

З ІСТОРІЇ БЛАГОДІЙНИХ ІНСТИТУЦІЙ М. ЧЕРНІВЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРІЇ ЗАКЛАДІВ ЗА СУЧАСНОЮ АДРЕСОЮ ВУЛ. АКСЕНИНА, 6).

Антоніна АНІСТРАТЕНКО, Антон МЕНДЕЛЬ,
 ВДНЗ України «Буковинський державний
 медичний університет», Чернівці (Україна)
 oirak@bsmu.edu.ua, postrostop@gmail.com.

FROM THE HISTORY OF THE CHARITABLE INSTITUTIONS OF CHERNIVTSI (BASED ON THE HISTORY OF INSTITUTIONS AT THE CURRENT ADDRESS AKSENINA STR., 6).

Antonina ANISTRATENKO, Anton MENDEL,
 Higher State Educational Establishment of Ukraine
 «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
 Researcher ID : S-7158-2016; ORCID ID 0000-0003-1984-4441

Антоніна Анистратенко, Мендель Антон. Из истории благотворительных институций г. Черновцы. (на материале истории заведений по современной адресу ул. Аксенина, 6). В статье рассматриваются основные этапы истории формирования и дальнейшего развития одной из наиболее примечательных благотворительных институций г. Черновцы и Буковины в целом. **Целью работы является** изучение основных этапов образования и развития благотворительных институций по адресу ул. Аксенина, 6, особенностей их деятельности под эгидой разных стран и сложную судьбу в межвоенный период. Во время проведения научной работы применялись такие **методы**: аналитический, синтеза и классифицирования, системно-исторический, исследования архивных документов. **Научная новизна** обусловлена тем, что данная тема была впервые комплексно стала объектом исследования, в ходе чего в научный обиход введено целый ряд ранее не исследованных документов времен Австрийской империи, Румынии и СССР. **Выводы**: в ходе исследования было впервые рассмотрено формирование и дальнейшая деятельность институций по адресу ул. Аксенина, 6, эволюцию учебно-воспитательной и реабилитационной работы в стенах учреждений и взглядов на проблемы воспитанников институции; оценено вклад в работу учреждений разных преподавательских составов, череда которых неуклонно менялась под влиянием исторических реалий Буковины, рассмотрено воздействие сложных исторических процессов на развитие институций.

Ключевые слова: *Институт для слепых и глухих, Школа для глухонемых, образовательная деятельность в XX-XXI веке, дефектология, сурдопедагогика, история специального образования на Буковине.*

Вступ. За останнє століття Буковина пододала складний історичний шлях, зазнала значних суспільно-політичних змін. Зазираючи у минуле цього регіону не варто оминати історію благодійних інституцій, особливо цікавість серед яких викликає сучасний Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр № 1, існування якого починалося на суспільно-громадських засадах.

Дана інституція час від часу зазнавала значних змін у вигляді реорганізацій, що не завадило нерозривному зв'язку установи з будівлею за адресою вул. Аксенина, 6. Період існування споруди охоплює понад сто років та незважаючи на певні відмінності у діяльності закладів за цією адресою, від «Kaiser Joseph-Jubilaums-Blindeninstitut» до Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1, вона залишається домівкою для дітей з сенсорними вадами. За цього значного відрізка часу будівля та заклади за цією адресою пройшли різні етапи розвитку та зазнали ряду змін, відповідно до історичних подій Буковини.

Постановка проблеми. Сьогодні за адресою вул. Аксенина, 6 розташовано ЧОНРЦ №1 (Чернівецький навчально-реабілітаційний центр № 1) – єдиний в області заклад типу НРЦ, де знайшли застосування унікальні методи реабілітаційної допомоги, що проводиться паралельно з навчальною діяльністю. Цьому передував значний проміжок часу, протягом якого за даною адресою існувала низка установ, кожній з яких були властиві свої, відмінні від інших, методи роботи та бачення вирішення проблем своїх вихованців. Процес заснування та

подальша історія розвитку закладів до сьогодні залишаються невідомою сторінкою історії Буковини.

Метою статті є вивчення процесу заснування та основних етапів розвитку благодійних інституцій за адресою вул. Аксенина 6, особливості їх діяльності у контексті суспільно-політичних процесів за часи Австрійської імперії, Румунії та СРСР. **Актуальність** дослідження цієї теми пов'язана з відкриттям нової сторінки історії міста до річниці першої його письмової згадки (1408 р.) і 110 роковинами заснування благодійного закладу в місті. **Наукова новизна.** У статті вперше в українській історіографії комплексно досліджується ця тематика, у науковий обіг введено нові, досі не опубліковані архівні документи та матеріали періоду першої половини ХХ ст.

Основна частина. Тривалу історію будівлі та закладів слід умовно поділити на 4 періоди, згідно історичних реалій Буковини:

1. Австрійський період: 1908–1918рр.
2. Румунський період: 1918–1940 та 1941–1944 рр.
3. Радянський період: 1940–41 і 1944–1991 рр.
4. Сучасний період: 1991р. – до сьогодні

Австрійський період. Цей період є відправною точкою в історії закладу. На початку ХХ ст. Чернівці залишались провінційним містом на задвірках Австрійської імперії. Незважаючи на віддаленість від визначних культурних центрів, інші несприятливі чинники, у місті формується соціальний прошарок інтелігенції. На той час в краї було чимало урядовців, освічених та інтелектуальних людей, які прагнули нових змін на користь краю з

тим, щоб зменшити гостроту соціально-політичних і економічних проблем. Одним із традиційних шляхів, який уможлилював розв'язання подібних питань, були освіта і виховання. Це виявлялося у створенні численних суспільно-громадських об'єднань, таких як «Товариство крайової бібліотеки» та благодійних спілок, як «Товариство цесаря Франца Йосифа» для підтримки гімназистів, «Товариство цесарівни Єлизавети» для підтримки сиріт¹. Більшість суспільних об'єднань визначали сферою своєї діяльності допомогу окремим верствам населення та здебільшого мали державне забезпечення чи знаходили підтримку від релігійних організацій. Жодна з них не мала мети підтримувати людей з обмеженими можливостями.

Вперше ця проблема стала надбанням громадськості 1907 року завдяки члену однієї з благодійних спілок – професору Іоанну Бошнягу, який оголосив заклик 1907 р. до населення регіону з метою заснування інституту. Будівлю для інституту було збудовано 1908 року,

завдяки ряду дотацій з боку різних громадських та напівгромадських організацій, а саме: Міської громади міста Чернівців («Comuna urbana Cernauti» / «Чернівецька міська громада»), яка надала земельну ділянку в розмірі 6710 м², Православному релігійному фонду «Fondul religiosar ort.–or.», що надав 20 тисяч крон, Буковинського ощадного банку «Cassa bucoviniana de economii», що надав 200 тисяч австрійських крон та Буковинського сейму «Dieta Bucovinei», який надав 10 стипендій по 1000 крон кожна щорічно; добровільних пожертв від населення Буковини (понад 100 тис крон). На зібрані кошти було побудовано будівлю Ювілейного інституту сліпих імені Імператора Йосипа II «Kaiser Joseph-Jubiläums-Blindeninstitut» та організовано навчально-виховну роботу². Таким чином, протягом 1907 року були зібрані кошти для побудови восени 1908 року одноповерхового будинку для навчання 30-40 учнів, а в 1910-1912 роках надбудували ще два поверхи.

Фото будівлі, 1908 р.

Ділянку під забудову надав магістрат, причому була врахована специфіка установи, через що було обрано територію так званого «Кварталу вілл» – «трикутника» нинішніх вул. Ю. Федьковича, В. Аксєніна та О. Щербанюка. На сході «кварталу» простягалися Народний та Ботанічний сади, на заході – бараки ландверу (крайової оборони), військові склади-магазини, канцелярія 41-го полку уланів та, вірогідно,

військові казарми ім. ерцгерцогів Євгенія та Райнера. Саме там, на території своєрідної зеленої оази міста, вихованці закладу були захищені від метушні міста, яка могла спричиняти негативного впливу на їх психологічний стан³.

Цікаво, що адреса будівлі досить часто зазнавала змін, таким чином до 1918 р. вулиця мала назву Карлгассе (Karlsgasse), за румунського періоду носила назву

¹ Raimund Fridrikh Kaindl «Istoriai Chernivtsiv» [History Of Chernivtsi], Chernivtsi, 2005, P. 290 [in Ukrainian and German].

² Dershavnyj Archiv Chernivetskoyi Oblasti (DACHO) [The State Archive of rthe Chernivtsi Region], Fond. N. A-63, Op. 5, Case. N. 14506, Ark. 18-19 [in Romanian].

³ Melnyk I., Shcherbaniuk L., Liubkivskyi O. Czernowitz: istorychni vulytsi, budynky ta vydatni osobystosti: urbanistychni esei, Chernivtsi, 2015, P. 222-231 [in Ukrainian].

на честь першого румунського авіатора та національного героя – вул. Авіатор Гаджеа «Aviator Gagea», за радянського періоду – ім'я вітчизняного льотчика-аса - вул. Покришкіна (1940-1954 рр.), а згодом стала вул. Фрунзе (1954–2015 рр.), сьогодні вулиця носить ім'я Героя Небесної Сотні – вул. В. Аксенина⁴

Щодо діяльності закладу: Інститут справно працював протягом шести років, у закладі було сформовано 4 класи дітей з вадами зору (30 школярів) та 2 класи глухонімих (20 школярів). Навчання за цього періоду проводилося винятково німецькою мовою. Навчання глухонімих здійснювалося чистим усним методом, адже дактильна мова та міміка не використовувалися.

У роки Першої Світової війни діяльність Інституту було призупинено. Вихованці були вимушені повернутися до своїх домівок, дорослі чоловіки взяти зброю, а жінки – евакуюватися. До будівлі було розквартировано різні служби Австро-Угорщини, а згодом - Російської Імперії. Інвентар та сама будівля зазнали катастрофічної шкоди і станом на 1918 р було нанесено збитків на 260тис. крон⁵.

За цього періоду заклад виступав у якості благодійної інституції, створеної за сприяння громади міста Чернівці. На той час було впроваджено перші навчальні плани, які сформували подальший вектор розвитку навчально-виховної діяльності у стінах будівлі, двері якої саме тоді були вперше відчинені для дітей з вадами слуху.

Румунський період. Об'єднання Буковини з Румунією у 1918 р знаменувало новий етап історії інституції. За цієї доби занедбану під час війни будівлю Інституту було реставровано, а установу – реорганізовано. Назву було змінено на честь Королеви Марії, а з 1919 р. на фасаді викарбувані слова: «INSTITUTUL DE ORBI REGINA MARIA», що перекладається як «Інститут сліпих ім. королеви Марії». Величезні території, які належали Інституту за австрійського періоду було вилучено, хоча натомість закладу надали ділянку колишнього панського господарства з садами та фермою. Щорічно діти працювали на прилеглий до Інститут території та збирали великий врожай фруктів та овочів. Сади збережено до сьогодні⁶.

Фото будівлі Інституту станом на 1922 р⁷.

Було впроваджено нові освітні програми румунською мовою, а кількість вихованців збільшилася до 70 (1922 р), відтоді основним контингентом були діти з

вадами слуху. Учні отримували чотирикласну освіту, вивчаючи такі дисципліни: арифметика, геометрія, граматики, історія Румунії, географія Румунії, малювання

⁴ Nykyrsa M. Chernivtsi. Dokumentalni narisy z istorii vulyts i ploshch [Chernivtsi Documentary issue: from the history of the streets and the squares], Chernivtsi, 2008, P. 313 [in Ukrainian].

⁵ Anistratenko A.V. "Istoriia formuvannia ta praktychna lnhvodydaktychna robota u kompleksnii reabilitatsii nechuiuchykh (slabochuiuchykh) ditei rannoho doshkilnoho viku v ChONRC no 1"[History of formation and practical lingvodidactic work in the complex rehabilitation of hearing impaired children of early preschool age in CHONRTS №1], *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny* [Current issues of Social studies and History of Medicine], Shehokvartalnyi spilnyi ukraïnsko rumunskyi naukovyi zhurnal, Redkolehiia: T. Boichuk, Sh. Purich, A. Moisei, Chernivtsi-Suchava, spetsvyypusk z istorii medytsyny, P. 81-85 [in Ukrainian].

⁶ DACHO, Fond. N. A-63, Op. 5, Case. N. 14506, Ark. 6-7 [in Romanian].

⁷ DACHO, Fond. N. A-63, Op. 5 Case. N. 14506, Ark. 18 [in Romanian]

та заняття з фізичної культури. Для вихованців без вад слуху викладалося музичне мистецтво, також у закладі існував власний хор. Навчання проводилося винятково усним методом. Дактильна мова та міміка були під заборонаю, замість використання цих методик дітей залучали до робіт на території Інституту⁸.

З 1934 року «Інститут» став «Державною спеціальною школою для сліпих і глухонімих», за цього часу будівля стала домівкою для вдвічі більшої кількості дітей, ніж за початку румунського періоду (110 учнів, з яких 93 – з вадами слуху). Освіта стала семикласною та саме тоді почалося використання перших сурдологічних практик, а до розкладу було додано основи хімії та фізики⁹. По закінченню Державної спеціальної школи учні проходили спеціальну комісію та отримували громадянське посвідчення, маючи відтоді змогу вважати себе повноправними громадянами Румунії.

Румунський період діяльності інституції визначився докорінною зміною у навчально-виховній роботі, долучивши до неї спеціалістів з сурдології та дактильної мови. Щодо будівлі, то її відновлення знаменувало початок позитивних змін у часом карколомній історії навчального закладу.

Фото. Сучасний вигляд будівлі ЧОНРЦ №1.

Український період. 1998 року заклад було реорганізовано у «Чернівецьке спеціальну загальноосвітню школу-інтернат № 1 для глухих дітей». Враховуючи побажання батьків та за сприянням обласного управління освіти і науки, з 2001 року в закладі почали навчатися та проходити реабілітацію діти зі складними порушеннями у розвитку (синдромом Дауна, помірно розу-

Радянський період. У 1940 році Буковину було приєднано до УРСР. За цього періоду, вперше за історію закладу, починається впровадження української програми та навчальних планів. Народний комісаріат освіти УСРР направив з Київської школи глухих групу педагогів для організації навчального процесу. Директором призначають Г.О. Масюк

Під час війни навчання було перервано, учнів було евакуйовано, а викладачі були змушені взяти до рук зброю. У часи війни в будівлі був розташований військовий шпиталь. Лише станом на 1944 рік обласний відділ народної освіти відновив діяльність школи і директором призначив В.Д. Лозинського, який керував школою до 1967 року. Щорічно зростав кількісний склад учнівського та педагогічного колективів. У кінці 60-х років школу очолив молодий сурдопедагог В.М. Ключник, який був беззмінним директором до 2002 року. До 90-х років учні навчалися 12 років і отримували повну середню освіту¹⁰.

За Радянського періоду в інституції почалося впровадження унікальних навчально-реабілітаційних методик, хоча тоді діяльність установи не торкалася дітей зі складними порушеннями у розвитку.

мовою відсталістю, аутизмом). Згідно з рішенням сесії Чернівецької обласної ради № 162-39/10 від 19 серпня 2010 року «Про реорганізацію комунального закладу «Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 1» 12 квітня 2011 року на базі закладу був відкритий Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр № 1¹¹.

⁸ DACHO, Fond. N. A-63, Op. 5, Case. N. 14506, Ark. 19-20 [in Romanian].

⁹ DACHO, Fond. N. A-63, Op. 5, Case. N. 14501, Ark. 28 [in Romanian].

¹⁰ DACHO, Fond. N. A-63, Op. 5, Case N. 14501, Ark. 16 [in Romanian].

¹¹ Savchuk O. Reabilitatsiini posluhy Chernivetskoho oblasnoho navchalno-reabilitatsiinoho tsentru [Rehabilitation services of Chernivtsi regional training and rehabilitation center], URL: http://kts-osvita.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1179&Itemid=2 [in Ukrainian].

Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр №1 – це єдиний у Чернівецькій області заклад типу НРЦ, персонал якого складає понад 149-працівників. У тому числі 83 педагога, 7 медичних працівників, 2 соціальних педагога, психолог, вчитель музичної ритміки, логопед, 54 працівника обслуговуючого персоналу¹².

У закладі здійснюється медична та психолого-педагогічна реабілітація дітей від 1,5-річного віку до 18 років, що мають сенсорні патології та допомога сім'ям, що мають дітей з вадами розвитку. Переважну кількість основного контингенту складають нечуючі та слабочуючі діти зі збереженим інтелектом та психосоматичними вадами¹³.

Найважливішим пріоритетом сучасної діяльності центру є комплексний підхід до вирішення проблеми: мультидисциплінарна команда фахівців одночасно, планово працює з дитиною і батьками, не відриваючи її від виховання, навчання (діти від старшого дошкільного віку), лікування (змінний контингент від 1,5 року з індивідуальною програмою послуг). Також комплексне застосування різноманітних діагностичних, корекційних та профілактичних методів, що спрямовані на ефективність взаємопов'язаних реабілітаційних впливів і значно перевищує ефективність тих самих впливів у разі їх окремого застосування. Такий підхід, на думку фахівців НРЦ, став на сучасному етапі єдиною можливістю для реабілітації дітей з комбінованими вадами.

Особлива увага у центрі приділяється розвиткові зв'язного мовлення школярів, особистісно зорієнтованому навчанню, роботі з обдарованими учнями, адаптації та соціалізації їх у суспільстві, родинному, громадянському вихованню, впровадженню сучасних новітніх технологій, проведенню та обговоренню відкритих уроків, виховних занять. Щодо географії – у ЧОНРЦ №1 до навчання та медико-соціальної реабілітації приймаються діти із західного регіону України¹⁴.

Хоча будівля в різні історичні епохи продовжувала функціонувати під прапорами різних держав, саме у складі незалежної України у ній почала проводитися реабілітаційна діяльність.

Висновок. Таким чином, на основі архівних та бібліографічних джерел, окреслено основні етапи розвитку благодійного закладу, розташованого сьогодні по вул. В. Аксєніна, 6. Він пройшов шлях від благодійної установи, створеної за підтримки громади м. Чернівців, до державної установи в міжвоєнний період, отримуючи серйозну підтримку в радянській період, перетворившись за часів Незалежності у обласний навчально-реабілітаційний центр.

Доброчинність, толерантність і благодійність, властиві буковинцям у всі історичні періоди, що чудово ілюструє історія дослідженої нами інституції. Це особливою сторінкою вписується у писемну епоху існування Чернівців, якій в цьому році виконується 610 років з першої писемної згадки, а також 110 років з дня заснування «Kaiser Joseph-Jubilaums-Blindeninstitut».

Anistratenko Antonina, Mendel Anton. From the history of the charitable institutions of Chernivtsi (Based on the history of institutions at the current address Aksenina Str., 6). The article considers the main stages of the history of the formation and further development one of the most remarkable charitable institutions in Chernivtsi and Bukovina region. **The aim of the article** is to study the main stages of the formation and development of charitable institutions at the address: Aksenina Str., 6, its features and activities in the contexts of different countries and a difficult way in the XX – XXI centuries period. Authors pay attention also to the transition from a civil to a sovereign support model and social changes in educational processes. Consideration of the educational and future rehabilitation work development within the walls of institution, shows the evolution of views on solving problems of children who have sensory disabilities. During the work on the article, such **methods** were used: the system historical analysis method, the method of historical unity, the methods of synthesis and classification, the method of investigating archival documents. **Scientific novelty** is due to the fact that this topic was first studied scientifically, in the course of which was found a majority of previously unexplored documents, which according to the times of the Austrian empire, Romania and the USSR were introduced to scientific treatment. Proceeding from the work carried out, it is possible to draw a number of such **conclusions**: in the course of the study, the formation and further activity of the institutions at the current address Aksenina Str., 6, the evolution of educational, upbringing and rehabilitation work within the walls of institution and views on the problems of institutional pupils; the contribution to the work of institutions of different teaching staffs, the succession of which has been steadily changing under the influence of the historical realities of Bukovina, has been assessed, the impact of complex historical processes on the development of institutions has been examined.

Key words: Institute for the Blind and Deaf kids, School for the deaf people, education in the 21st century, defectology, surdopedagogy, history of special education in Bukovina.

Аністратенко Антоніна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: сучасний арт-процес в Україні та країнах Західної Європи, викладання української мови як іноземної. Автор близько 100 наукових праць, статей, розвідок, у тому числі 3 монографії, 1 навчальний посібник.

Anistratenko Antonina – PhD, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies, Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». Research interests: modern art process in Ukraine and Europe. Is an author of 100 scientific publications including 3 monographs, 1 manual.

Антон Мендель – студент медичного факультету № 2 ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: історія медицини, соціальна медицина. Автор 2 наукових розвідок, призер міжнародного наукового студентського конгресу BIMCO-2018.

Anton Mendel - student in Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». Research interests include social medicine and history of medicine. He is the author of 2 scientific researches, the Prize-winner of the international scientific student's congress BIMCO-2018.

Received: 04.05.2018

Advance Access Published: June, 2018

© A. Anistratenko, A. Mendel, 2018

¹² Savchuk O. Реабілітаційні послуги Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру, URL: http://kts-osvita.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1179&Itemid=2 [in Ukrainian].

¹³ Anistratenko A.V. Istoriia formuvannia ta praktychna linhvodydaktychna robota..., op. cit., P. 81-85 [in Ukrainian].

¹⁴ Savchuk O. O. Reabilitatsiini posluhy Chernivetskoho oblasnoho navchalno-reabilitatsiinoho tsentru [Rehabilitation services of Chernivtsi regional training and rehabilitation center], op. cit.